

A bűn árnyékában: kriminálszociológiai tanulmányok

Előszó a különszámhoz

Solt Ágnes¹ – Windt Szandra²

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.21011>

Ez a (kriminálszociológiai) tematikus szám azzal a céllal született, hogy a szociológia és a kriminológia egymásba ágyazottságát láttassa, a két tudományág közötti szerves kapcsolatot megerősítse. A különszám vendégszerkesztőinek szándéka az volt, hogy a két diszciplína művelői körében párbeszédet kezdeményezzenek egy közös, gazdagabb megértés reményében. Bár a kriminológia intézményesülése Magyarországon a jogtudomány keretei között ment végbe, szellemi gyökerei, módszertani eszköztára és központi kérdésfelvetései a szociológiából eredeztethetők. A bűnözés mint társadalmi jelenség, a deviancia, a társadalmi kontroll, a stigmatizáció, az intézmények működése és a társadalmi struktúrák egyenlőtlenségeinek hatása mind olyan alapvető szociológiai fogalmak, amelyek nélkül a kriminológia pusztán jogi kategóriák leírására korlátozódna. A kötetben szereplő tanulmányok sokszínűsége – mind témájukból, mind módszertanukból következően – kiválóan példázza e két terület művelői közös gondolkodásának szükségességét.

Ez a speciális szám éppen ezért egy áttekintő, szintetizáló tanulmánnyal kezdődik: *Lévay Miklós*, *Kerezsi Klára* és *Ivanics Zsófia* a rendszerváltozástól napjainkig áttekinti és értékeli a magyar büntetőpolitika alakulását, bemutatva a bűnözés tendenciáit, a kormányzati ciklusok büntetőjog-alkotását és az azok mögött álló politikai törekvéseket a jogállami büntetőpolitikától a büntető populizmusig tartó folyamatra fókuszálva. Az elemzés külön figyelmet fordít a bűnözés 1988 és 2023 közötti főbb irányaira és strukturális jellemzőire, a büntetéskiszabási gyakorlatra, a börtönnépeség változásaira, valamint a büntető populizmus kriminálpolitikai sajátosságaira.

Ezt követően *Huszár László* és *Fiáth Titanilla* a totális intézmények zárt világába nyújt bepillantást, ahol a hatalom, a kontroll és az erőszak legnyersebb formái öltönek testet. Tanulmányuk levéltári forrásokra támaszkodó, foucault-i ihletésű elemzése az 1970-es és 80-as évek magyar börtöneibe vezeti az olvasót, ahol a „megjavíthatatlan” elítélteket a „pszichopata” diagnózis homályos kategóriájába sorolták.

¹ Országos Kriminológiai Intézet, e-mail: solt@okri.hu

² Országos Kriminológiai Intézet, e-mail: windt@okri.hu

Kiderül, hogyan ütközött a pszichiátriai szakértelem „normalizáló” szándéka a büntetés-végrehajtás elsősorban rendfenntartó, „zavarmentesítő” logikájával, és hogy a speciális gyógyító-nevelő csoportok végső célja nem is annyira a gyógyítás, hanem annak elérése volt, hogy az elítélt „a büntetés-végrehajtást tűrje el”.

A büntető igazságszolgáltatási rendszer működését és annak következményeit elemzi három tanulmány is. *Somogyvári Mihály* börtönügyi nyilvántartási adatok és dokumentumok elemzésével árnyalja a szexuális bűnelkövetőkről alkotott leegyszerűsítő képet. A kutatás rámutat arra, hogy az elkövetők köre rendkívül sokszínű: a gyermekkorú áldozatokat szedők gyakran „profiltszták”, bűnözői pályájuk később kezdődik, és a börtönhierarchia alján állnak. Ezzel szemben azok, akik felnőtt áldozatokat használnak ki, sokkal gazdagabb és összetettebb bűnözői múlttal rendelkeznek. Az eredmények megkérdőjelezik a „cukrosbácsi” mítoszt is, hiszen a gyermekáldozatok elsöprő többsége ismeri az elkövetőt, gyakran annak családtagja. *Mitrovics Zoltán* írása a börtönből való szabadulás kritikus folyamatát, a reintegrációt helyezi a középpontba, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők tevékenységét vizsgálva. A szerző pártfogó felügyelőkkel végzett kérdőíves kutatása alapján ismerteti a szabadulásra való felkészítés komplex folyamatát, amely a mentális egészségtől a munkaerőpiaci készségekig számos területet érint. Kiemeli a szakmák közötti együttműködés és a külső segítő szervezetek bevonásának jelentőségét, hangsúlyozva, hogy a sikeres reintegráció nem csupán az érintett egyén, hanem az egész társadalom érdekét szolgálja, hiszen hozzájárul a bűnismétlés kockázatának csökkentéséhez. *Solt Ágnes* a feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatának változását elemző tanulmányában arra a drámai szigorodásra hívja fel a figyelmet, amely az elmúlt években jellemezte a magyarországi gyakorlatot. A büntetés-végrehajtási bírókkal folytatott mélyinterjúk eredményei alapján a szerző kimutatja, hogy a feltételes kedvezményben részesülők arányának jelentős visszaesése nem csupán a jogszabályi változásokkal magyarázható, hanem az érintett intézményekre nehezedő társadalmi és politikai nyomásnak, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek új, a korábbiánál jóval szigorúbb gyakorlatának is.

A kötet második nagy tematikus egysége az erőszak újratermelődését, az áldozattá válás és a túlélés útjait mutatja be. *Héra Gábor, Nagy Beáta Magda és Mészáros Zoltán* a kapcsolati erőszak hajlamosító tényezőit vizsgálják egy rendkívül gazdag módszertani eszköztárat felvonultató kutatás alapján. Eredményeik egyértelműen igazolják a bántalmazás generációkon átívelő mintázatát: a származási családban átélt erőszak és elhanyagolás szignifikánsan növeli a későbbi felnőttkori áldozattá válás kockázatát. Rámutatnak továbbá az elkövetők körében gyakran megfigyelhető mentális és szerhasználati zavarokra is, hangsúlyozva a szociális ellátórendszer szerepét a hatékony prevenció érdekében. Míg ez a tanulmány a jelenség tágabb mintázatait rajzolja fel, *Rózsás Zsuzsanna* írása egyetlen narratív életútinterjú elemzésén keresztül mutatja be egy intim partner elleni erőszakot túlélő nő megküzdési stratégiáit. A hermeneutikai eszerekre építve világossá válik, hogyan nehezítik

a kilépést olyan mélyen beágyazott tényezők, mint az anyagi kiszolgáltatottság, a társadalmi kapcsolatok hiánya, valamint az, hogy a rendvédelmi és szociális rendszerek nyújtotta segítség sokszor csak formális, valódi támogatás nélkül működik. *Windt Szandra* tanulmánya az emberkereskedelem áldozatainak tapasztalatait vizsgálja a Covid19-járvány idején, áldozatokkal készült interjúk alapján. A szerző rámutat arra, hogy a pandémia következtében a kizsákmányolók rendkívül gyorsan alkalmazkodtak az új társadalmi és gazdasági feltételekhez. Ezzel párhuzamosan az áldozatok helyzete tovább romlott: kiszolgáltatottságuk fokozódott, és a strukturális egyenlőtlenségek még erőteljesebben érvényesültek.

A kötetben szereplő írások tehát a bűnözés és az arra adott társadalmi-intézményi válaszok széles spektrumát ölelik fel, a történeti elemzésektől a kvalitatív esettanulmányokon át a nagymintás kvantitatív vizsgálatokig. Bízunk benne, hogy a lapszám értékes olvasmány a szociológusok és kriminológusok számára is, előmozdítja a termékeny közös gondolkodást, miközben hozzájárul a két tudományterület közötti határok átjárhatóbbá válásához.